

"Tevhid-i azam" kavramını açıklar mısınız?

"**Tevhid-i azam**" ifadesi, tevhidin her insanın kalp ve ruh dünyasında farklı bir makam ve mülâhaza ile algılandığına işaret ediyor. Evet, avam bir müminin tevhit algısı ile Hazreti Peygamber (asv)'in tevhit mülâhazası arasında çok makam ve mertebe bulunuyor. Birisi tevhid-i asgari iken diğeri tevhid-i azamidir.

Tevhid-i azamın diğeri bir manası **ehadî ve vahidî** şeklindedir:

Allah'ın isim ve sıfatlarının iki tarzda tecellisi vardır. **Birisi**, kainatın umumu üzerinde büyük ve azametli tecelliyatıdır. **Diğeri ise**, kainatın bir cüz'ünde ve cüz'isindeki küçük tecelliyatıdır. Kainatın umumunda azamet ve kibriya ile tecelli eden isim ve sıfatlarına **vahidiyet** denir. Onun küçük bir modeli hükmünde olan cüz'ündeki tecelliyatına da **ehadiyet** denir. **Vahidiyet külli ve umumi bir tecelli iken ehadiyet ise, cüzi ve hususi bir tecellidir.**

Bu hakikate, şöyle bir temsil ile bakabiliriz; mesela, büyük bir denizin üstüne, denizi ihata edecek kadar büyük harflerle kelime-i tevhit yazılsa, bu yazıyı okuyabilmek için, denizi kuş bakışı ihata edecek bir mevkiye çıkmak lazımdır. Ama buna herkes tam güç yetiremeyeceği için, o yazıyı yazan zat, aynı manayı ve şekli ifade eden o yazıyı denizin damlalarına da yazıyor. Böylece her nazar sahibi o denizin umumu üstündeki yazıyı damlalar vasıtası ile okuyor. Sonra o denizin üstündeki haşmetli yazıya intikal ediyor. Yoksa, damla olmasa, o yazıyı okuması mümkün değildir.

İşte, deniz kainattır; o yazı ise Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisidir. Damla ve üstündeki aynı yazı ise, kainatın umumundaki o tecellilerin cüzündeki tecellisidir. *Deniz, vahidiyeti; damla ise ehadiyeti temsil ediyor.*

Bütün nebatat veya umum çiçekler vahidiyeti gösterir; küçük ve tek bir çiçek ise, ehadiyeti gösterir. **Vahidiyet, azamet ve kibriyayı temsil eder; ehadiyet ise, cemat ve şefkati temsil eder.**

Vahidiyet tevhid-i azam iken, ehadiyet tevhid-i asgaridir denilebilir.